

Is 'werkelijk' waar?

De NVO bestaat 60 jaar. Een mooi moment om terug te blikken op boeken die invloed hadden op ons pedagogisch denken en handelen. Erelid Xavier Moonen begon in 1979 met zijn tweede studie: Pedagogiek. Een van de eerste boeken die hij las, was Is 'werkelijk' waar? van Paul Watzlawick. 'De inhoud heeft me mijn hele professionele en academische carrière geïnspireerd.'

Paul Watzlawick (1921-2007) was een Oostenrijks-Amerikaanse psycholoog, filoloog en communicatiewetenschapper. Hij werkte in Palo Alto bij het Mental Research Institute dat wetenschappelijk onderzoek doet naar communicatie en relaties. Zijn boek uit 1976, met de oorspronkelijke titel *How 'real' is real?*, heeft drie delen: Misverstand (verwarring), Desinformatie en Communicatie. Misverstand en Desinformatie gaan over situaties waarbij de uitwisseling van informatie belemmerd wordt. Communicatie gaat in op situaties waarin eerst maar eens naar een mogelijkheid voor communicatie gezocht moet worden. Royaal gelardeerd met voorbeelden en korte verhalen leidt Watzlawick ons door de valkuilen van intermenselijke communicatie.

Werkelijkheid

In *Misverstand* stelt hij dat het onmogelijk is om niet te communiceren. Maar dat waarover wij communiceren, betreft verschillende versies van de werkelijkheid. Het is volgens hem heel gevaarlijk om de eigen opvatting van de werkelijkheid als enige juiste te beschouwen. Het toekennen van een bepaalde betekenis aan een bepaald teken (woord, gebeurtenis, lichaamstaal, et cetera) leidt onherroepelijk tot een misverstand wanneer dit niet met instemming van alle betrokkenen gebeurt. En zeker in het geval van interculturele communicatie leidt dit vaak tot pijnlijke misverstanden.

Waarneming

In *Desinformatie* haalt hij een uitspraak van Einstein aan: 'Juist de theorie bepaalt wat wij kunnen waarnemen.' Watzlawick stelt dat wij veel meer waarnemen en door onze waarnemingen beïnvloed worden dan wij zelf menen. Met andere woorden: dat wij deelnemen aan een soort communicatie waarvan we de inhoud helemaal niet kennen, maar die wel ons gedrag in grote mate bepaalt. Met

voorbeelden uit de speltheorie laat hij zien hoe wij onszelf en anderen daarmee voor de gek kunnen houden.

In *Communicatie* neemt Watzlawick ons mee op een reis waarbij hij onderzoekt welke mogelijkheden er zijn om een basis te scheppen om te communiceren met primaten, dolfijnen en buitenaardse intelligenties. Daarna laat hij ons nadenken over situaties van imaginaire communicatie.

Blijven twijfelen

In mijn wetenschappelijke carrière heb ik de voorbeelden uit Watzlawick's boek regelmatig aangehaald. Als behandelaar en therapeut moeten we heel voorzichtig zijn om op grond van eigen waarneming en theorievorming betekenis te geven aan wat wij denken te zien en daarbij onze ogen te sluiten voor krachtige alternatieve verklaringen en interpretaties.

Als wetenschappelijk onderzoekers baseren wij ons graag op een theorie, met gebruikmaking van eigen regels en afspraken. Maar door onze theorie als onderzoeksuitgangspunt te kiezen, lopen we risico onze ogen te sluiten voor alternatieve verklaringen en andere theorieën. Zelden vinden we immers in onderzoek overtuigend bewijs van ons 'gelijk', terwijl we blijven roeptoeteren dat we 'iets' gevonden hebben. Maar is dat werkelijk waar? Watzlawick heeft mij geleerd te allen tijde te blijven twijfelen als behandelaar en als wetenschapper. Een wijze les!

tekst: Xavier Moonen, orthopedagoog-generalist en gz-psycholoog, emeritus-hoogleraar kennisontwikkeling over licht verstandelijke beperkingen aan de Universiteit van Amsterdam en bijzonder lector inclusie van mensen met verstandelijke beperkingen aan de Zuyd Hogeschool in Heerlen.